

Личността на проф. Богдан Филов и медийната регулация

доц. д-р Райна Николова

Проф. Богдан Филов е забележителен български и световноизвестен учен – археолог, траколог, византолог, историк, нумизмат, доктор хонорис кауза и член на повечето европейски академии, председател на БАН, ректор на Софийския университет, министър на просвещението и министър-председател. На 1 февруари 1945 г. е разстрелян: 1500 българи са съдени задочно. Това са убити вече хора. За да се узаконят техните убийства, са привлечени като обвиняеми пред Народния съд, който произнася 9 155 присъди. От тях 2 730 са смъртни (сред които 1500 вече посмъртно) и 1305 на доживотен затвор. Първият върховен състав на Народния съд разглежда делата срещу регентите, министър-председателите и министрите в правителствата от 15 февруари 1940 г. до 8 септември 1944 г. и 51 дворцови съветници. Вторият върховен състав разглежда делата срещу 129 народни представители от 25-ото Народно събрание и други граждански и военни лица. За сравнение, Международният военен трибунал в Нюрнберг постановява едва 14 смъртни присъди на висши нацистки функционери, а Международният военен трибунал за Далечния Изток – 9.

С решение № 172 от 26 август 1996 г. Върховният съд в състав – председател Мелкон Мелконян и членове Марин Чернев и Пламен Томов се произнася по присъдата, произнесена от Първи състав на „Народния съд“ срещу министрите, регентите и царските съветници. Върховният съд решава: „ОТМЕНЯ ИЗЦЯЛО присъдата от 1 февруари 1945 г. по н. д. №1/1944 г. на Първия тринадесетчленен състав на Народния съд и прекратява производството по това дело.”¹

1. Автор на сигнала

Преди няколко седмици попаднах на юридически акт, който ме поразил със своята ретроградност, манипулативност и неоснователност. За начина, по който той е издаден става ясно от Протокол от заседанието на Съвета за електронни медии:

„Еди Емирян – гл. инспектор: Обект на наблюдението е излъченото на 31 март т.г. предаване «Нощен Хоризонт» на програма «ХОРИЗОНТ» на националния обществен доставчик на радиоуслуги БНР.

Водещ на изданието е Румен Стоичков. Гост в студиото – Елена Алекова, представена от водещия като «литературен критик, поетеса, преводач, писател», по повод новата ѝ книга «Гонене на вятъра», съдържаща «стихове в проза». В интервю с г-жа Ирина Александрова от Столичната библиотека бе анонсирана инициативата «Поход на книгата». Документиран откъс от пресконференцията на гостуващия у нас италиански композитор и изпълнител Тото Кутуньо подготви аудиторията за поредния му концерт.

В 02:34:15 ч. бе обявен запис от Златния фонд на БНР, направен на 14.05.1941 г., по време на заседание на Народното събрание, пред което тогавашният министър-председател проф. Богдан Филов чете «Прокламация за обединена България». Повод е, според думите на водещия, поемането на “новоосвободените земи от българската администрация в онези военни години». На фона на бурни аплодисменти, прозвучаха думите на оратора: «Българският народ ще изпитва завинаги най-голяма благодарност и дълбока признателност към силите от Оста и към техните големи водачи Адолф Хитлер и Бенито Мусолини, които осъществиха обединението на България...». И още: «Особено силни ще бъдат тези чувства по отношение на Германия, чиито войски действат в Македония и Беломорието, и които, по този начин, бяха непосредствените освободители на тези български земи». Този модул бе закрит от водещия с думите:

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=vavnHwu6hAY>.

«Поводът да чуете този запис е годишнината от рождението на Богдан Филов», след което обяви песента «Вълче време», изпълнена от ФСБ. Последва нов запис от Златния фонд, съхранил гласа на Вера Мутафчиева и излъчен във връзка с отминала годишнина от нейното рождение (к. м. – б. а.).

Налице е недопустимо от професионална гледна точка недоглеждане и недооценяване на конкретен събитие повод и неговото обективно отразяване в националния ефир на БНР. В случая трудно бихме могли да говорим за наличието на радиодокументалистика, най-малко поради факта, че съдържанието на излъчения запис не отразява събитието, по чийто повод се излъчва. Сочим се датата, на която е направен запис, без тя да има каквото и да е отношение към годишнината от рождението на проф. Богдан Филов по повод, на която се излъчва този запис. Нещо повече – датата на самата годишнина остава в тайна, може би защото към деня на излъчването – 31.03. вече не е актуална: проф. Богдан Филов, една личност с безспорно място в новата ни история, е роден на 10.04.1883 г. Изборът на излъчения запис би имал своето основание, ако беше единствен, съхранил гласа на бившия български министър-председател. В Златният фонд на БНР, обаче, има запазени общо 8 (осем) записа, направени по различни събитийни поводи: връщането на Южна Добруджа в пределите на България, годишнината от «възшествието» на цар Борис Трети на българския престол, откриването на Седмицата на българската книга в Университетската библиотека, откриването на рубриката «Часът на ученика» по държавното радио и т. н. На този фон, изборът буди, най-малкото, недоумение. Още повече, водещият спести основанията, които са го мотивирали да го направи.

Ако предвид действащия ЗРТ регулацията няма и не може да има пряко отношение към производството на съдържание, то предвид особената роля и място на журналистите, най-вече от националните обществени доставчици на медийни услуги, за формирането на обществените нагласи, СЕМ не може да не забележи и изрази позиция за недвусмисленото внушение на съдържанието на излъчения запис.

Георги Лозанов: Смятам, че това са оневиняващи думи към исторически престъпници², сложени без контекст и без необходимата оценка от водещия.

Иво Атанасов: Няколко думи като автор на сигнала. Отдавна съм минал възрастта когато съм слушал радио в 2,34 часа през нощта, но има хора, които слушат и един такъв слушател ми позвъня. Не можах да повярвам, че може да прозвучи възхвала на Хитлер и Мусолини, без да бъде коментирано. Би могло и би трябвало да има коментар към тези думи на Б. Филов, но такъв, за съжаление, няма. Смущаващо е, защото това не е за пръв път. Спомням си предавания около Луков марш, срещу който възразиха не само израелското и руското посолство, но и посланикът на САЩ. Когато представители на държави с толкова противоположни позиции са на едно и също мнение, значи има нещо, което е извън конкретната политика, а опира до принципи. В БНР беше включена Даниела Горчева, нашата сънародничка, която живее в Холандия, да говори за достойнствата на генерал Луков, но без да има и друга гледна точка за това. А генерал Луков е достатъчно сложна фигури и неслучайно не само широки зони у нас, но и официални представители на други държави за против провеждания марш. Може би е имал и друга роля. В случая, който коментираме, водещият дава един фрагмент, без да стане ясно защо от всичките осем съществуващи записа, с които разполага Златният фонд, точно този е подбран. И като е оставен без коментар, създава впечатление, че БНР е съгласно с най-голямата благодарност и дълбоката признателност към силите на Оста.

Георги Лозанов: Аз мисля, че това попада под членовете, които забраняват оневиняването на престъпления срещу човечеството, така че моля помислите за възможност за санкции, защото това действително е драстично. При казуса Луков

² Реабилитирани от Върховния съд на Република България през 1996 г.

марш, имаше липса на плурализъм. Аз бях поканен в следващото предаване и специално обърнах внимание, но тук проблемът е по-дълбок.³”

В законоустановения срок са постъпили възражения, в които се отрича извършването на нарушение и се отправя молба преписката да бъде прекратена. Отбелязва се, че БНР като най-старата електронна медия в България, съхранява звуковата памет на страната. Най-ценните и стари записи са в Златния фонд на радиото, който е част от националния архивен фонд. Твърди се, че на 28 март се навършвали 130 години от рождението на проф. Богдан Филов, бивш министър-председател на Царство България и е било предвидено описания в АУАН запис да бъде излъчен тогава. С оглед надвишаване на програмното време, същият е пуснат в следващото издание - на 31 март. Записът съдържа изказване на проф. Филов пред българския парламент по повод присъединяване на земи към територията на България в резултат на подписаният по-рано Крайовски договор от 1940 г. Изборът на конкретния запис е свързан и с датата на изказването – дата, близка до първото излъчване на записа. Във възражението се изтъква, че материалът свидетелства за историческо събитие. За времето си договорът е бил приет като успех на българската външна политика, и думите на тогавашния министър-председател са разбираеми предвид историческата обстановка, в която са изречени. Нещо повече, участието на България на страната на Германия и Италия е исторически факт.

2. Мотиви на наказателно постановление № РД-10-76/30.06.2015 г.

Мотивите за издаването на наказателното постановление са изключително изчерпателни откъм анализ, коментар и заключения, което е рядкост в надзорната дейност на СЕМ:

„Съдържанието на излъчения запис, оставено без професионална аргументация от страна на водещия, носи недвусмислено внушение - възхваляващо фашизма и неговите лидери – Хитлер и Мусолини. Изразената признателност към действията на силите на Оста и по-конкретно Германия, оневинява исторически признатите прояви на жестокост и насилие, доказано свързани с фашизма. Обстоятелството, че записът е документален, не може да оправдае доставчика, който го е включил в програмата си без всякаква връзка с годишнината от рождението на проф. Богдан Филов (противно на твърдението на водещия). Датата на самата годишнина – 10.04.1883 г., не се съобщава, но тя няма пряка връзка с деня на излъчване на предаването – 31.03. В случай, че БНР е имало намерение да припомни на слушателите за една от политическите фигури от управлението на България от близкото минало, то е можело да се възползва от възможността да излъчи материал, който не съдържа признание към политика, синоним на диктатура, расизъм и териториална агресия.

Като е създал и предоставил за разпространение предаване, в което се изказва признателност към политическо движение, неразривно свързано с прояви на жестокост и насилие, без каквото и да е критичен (разграничаващ) коментар, доставчикът на медийни услуги Българското национално радио е нарушил изискването да не допуска създаване и предоставяне на предавания, възхваляващи или оневиняващи жестокост и насилие, с което **нарушава чл. 17, ал. 2, предложение второ от Закона за радиото и телевизията.**

... Неоспорими са фактите, по повод на които речта е произнесена пред българския парламент, но 70 години по-късно, историческата оценка на управлението на проф. Богдан Филов е направена. Фашизмът, като идеология и политика на

³ ПРОТОКОЛ № 14 от редовно заседание на СЕМ, състояло се на 28.04.2015 г. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BLdhkceW-nIJ:www.cem.bg/downloadFile.php%3Ffile%3D1432290728_protokol_14_28_04_2015.pdf+%cd=2&hl=bg&ct=clnk&gl=bg

диктатура, расизъм и териториална агресия, е отхвърлен от всички демократично устроени общества. Да включиш в предаване материал, съдържащ откровена възхвала на фашизма, без каквато и да е тематична връзка и без никакъв критичен, разграничаващ от позицията на времето коментар, е недопустимо от страна на БНР. Обстоятелството, че записът е част от Златния фонд не е оправдаващо, още повече, че във фонда присъстват и други записи с изказвания на Богдан Филев, които не приветстват Хитлер и Мусолини. Нарушението считам, че не би могло да се квалифицира и като маловажно, предвид възложените от законодателя ангажименти на БНР като национален обществен доставчик на радиослужби да осигурява чрез програмната си политика защита на общочовешките ценности – които днес отричат безусловно проявите на жестокост и насилие, свързани с налаганото от фашизма управление и *инвазия*.”

3. Личен коментар

И двамата ми дядовци са пристигнали в София от Македония, тогава наричана „Южна Сърбия” и част от Кралството на сърбите, хърватите и словенците. Емигрирали са именно тук, защото са се чувствали българи и не са искали да говорят на сръбски език, не са искали да загубят своята народностна принадлежност. Единият е преминал границата при родния си град Пехчево, а другият през Албания, Италия (с 2-годишен престой в Рим в очакване да получи разрешение да дойде в София) и обратно през Гърция пристига в столицата на Майка България.

Намирам този запис за особено патриотичен в контекста на историческото събитие – Обединението на Царство България. Без него майка ми нямаше да е родена в Охрид и кръстена не къде да е, а в средновековната светиня „Свети Климент”. Цял живот пази кръщелното си свидетелство като особено ценен исторически документ и изпитва невероятна гордост. Изследовател съм на правната история на БНР и БНТ и държа да отбележа, че именно благодарение на цитирания международен пакт към Радио София, Радио Варна и Радио Стара Загора през април 1941 г. се присъединява и Радио Скопие. И този ли исторически факт трябва да отричаме или да се срамуваме от него?

Повече от нелепо звучат аргументите за издаването на наказателното постановление, особено в контекста на някакви анонимни среднощни „бдителни” слушатели или аналозите с други предавания. Според българския тълковен речник думата „възхвалявам” означава „шумно хваля, превъзнасям”. „Оневинявам” означава „оправдавам”. „Жестокост” означава „множество, поредица от жестоки постъпки, насилия, често при потушаване на въоръжена борба”. „Насилие” означава „прилагане на физическа сила върху някого, беззаконие, унищожаваша сила”. От записа не чух да се възхвалява или оневинява фашистката идеология или да се поддържат тезите на националсоциализма. За тази цел има специален текст в Наказателния кодекс, а не в ЗРТ.

За манипулативната медийна регулация на гърба наличността на проф. Богдан Филев ще кажа, че има няколко акта на Съвета на Европа и Европейския съюз, като Резолюция 1096 (1996) на Парламентарната Асамблея на Съвета на Европа за мерките за разрушаване наследството на бившите комунистически тоталитарни системи, Резолюция 14 (2006) на Парламентарната Асамблея на Съвета на Европа относно необходимост от международно осъждане на престъпленията на тоталитарните комунистически режими, Резолюция на Европейския парламент от 2 април 2009 г. относно Европейската съвест и тоталитаризма, както и Закон за обявяване на комунистическия режим в България за престъпен⁴ и Закон за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица, които осъждат комунизма и го определят за

⁴ Обн., ДВ, бр. 37 от 5.05.2000 г.

антидемократична идеология. Но медийният регулатор не ми е известно да реагира всеки път, когато се показват кадри или слушат записи от този период без коментар. А само като си помисля, че преди месец един немски професор по медийно право ме убеждаваше, че няма смисъл от лустрация в медийния сектор в България! Мисля, че той дълбоко се заблуждава. Ако проблемът на българската медийна регулация е не управлението на генералния директор на БНР, а личността на проф. Богдан Филев, то означава, че като общество нищо не сме разбрали за демокрацията и едва ли скоро ще разберем. Дано поне съдът упражни необходимия надзор над очевидно скучаещия СЕМ! Нищо повече не бих могла да добавя, освен да възкликна: „Позор за СЕМ!“.